

LJILJANA RADONIĆ

Krieg um die Erinnerung: Kroatische Vergangenheitspolitik zwischen Revisionismus und europäischen Standards

Frankfurt na Majni: Campus-Verlag, rujan 2010., 422. str.

Krieg um die Erinnerung: Kroatische Vergangenheitspolitik zwischen Revisionismus und europäischen Standards (Rat oko sjećanja: hrvatska politika prošlosti između revizionizma i europskih standarda) najnovije je djelo bečke politologinje, povjesničarke i prevoditeljice Ljiljane Radonić. Autorica predaje kolegij „Erinnerungskonflikte in Zentraleuropa nach 1989“ (Sukobi oko sjećanja u Središnjoj Europi nakon 1989.) na Institutu za političku znanost i koordinira interdisciplinarnu doktorandsku skupinu „Das österreichische Galizien und sein multikulturelles Erbe“ (Austrijska Galicija i njena multikulturalna baština) na Sveučilištu u Beču. Ova knjiga temelji se na doktorskoj disertaciji koju je autorica obranila na bečkom sveučilištu 2009. godine.

Ljiljana Radonić u svojim radovima spaja tradiciju kritičke teorije Frankfurtske škole i psihoanalitičke doprinose politologiji, rodnu analizu odnosa moći u političkim sustavima i proučavanje politika prošlosti i kultura sjećanja, s posebnim naglaskom na austrijskom i hrvatskom iskustvu.

Pred nama je knjiga koja donosi izvanjski pogled na probleme percepcije Drugoga svjetskog rata, holokausta, šoe i Nezavisne Države Hrvatske u Republici Hrvatskoj. Ovo vrijedno djelo iz inozemne perspektive proširuje rasprave postavljene u zbornicima *Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945.* (Ramet, 2009.) i *Kultura sjećanja: 1941.: Povijesni lomovi i svladavanje prošlosti* (Bosto, Cipek i Milosavljević, 2008.), kao i u knjizi *Magnissimum crimen: Pola vijeka revizionizma u Hrvata* (Jazbec, 2008.).¹

1 U vrijeme pisanja ovog prikaza knjige najavljen je i nastavak knjige Salomona Jazbeka pod naslovom *Sociologija hrvatskog revizionizma: Predjasenovačka i pojassenovačka glavinjanja u Hrvata*.

Temeljni istraživački poticaj ovog djela je ocrtati hrvatsku politiku prošlosti u kontekstu opreke između sjećanja na Drugi svjetski rat u starim članicama EU i novim, postsocijalističkim državama i društvima. Hrvatska zbog iskustva Domovinskog rata i raspada jugoslavenske federacije u raspravi o različitostima i prijedporima oko europskih politika prošlosti zauzima posebno mjesto. Autorica europeizaciju hrvatske politike prošlosti dovodi u svezu s europeizacijom hrvatskog političkog sustava i pristupanjem Europskoj uniji.

Radonić uvodno pojašnjava kako od 1990tih godina možemo promatrati stapanje pojedinačnih nacionalnih diskursa o prošlosti i politika povijesti te pomicanje prema zajedničkim, europskim referentnim točkama. Iz te promjene izvire proces univerzalizacije i europeizacije holokausta koji ima za cilj stvoriti legitimacijsku osnovu za novu Europu. Autorica, nastavljajući se na Levya i Sznajdera, hvali praksu univerzalizacije odnosa prema europskoj prošlosti, no upozorava kako se ovdje radi o „transnacionalnim praktikama sjećanja“, a ne o jednom, „jedinstvenom kanonu odnosa prema prošlosti“.

Prvi dio knjige donosi iscrpan povijesno-politološki prikaz Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj, nastanka Nezavisne Države Hrvatske, ustaške ideologije te tijeka i provedbe holokausta i šoe u Hrvatskoj. Autorica se u ovom dijelu prvenstveno oslanja na doprinose Fikrete Jelić-Butić i Ive Goldsteina, kao i Tihomira Cipeka i Bogdana Krizmana.

Nastavno, Radonić ocrtava ideologizirani i totalitarizirajući pogled na Drugi svjetski rat i povijesno-legitimacijsku naraciju za vrijeme Titove Jugoslavije. Autorica daje rijetko viđen koncizan uvid u temeljne zasade jugoslavenskog antifašističkog narativa o prošlosti. Također, ovo poglavlje stavlja prije-

pore oko broja jugoslavenskih žrtava Drugog svjetskog rata u kontekst napora oko dobivanja što veće ratne odštete te se u konačnici poziva na podatke dvojice najpriznatijih popisivača ratnih žrtava u Jugoslaviji, Bogoljuba Kočovića i Vladimira Žerjavića te se osvrće na ulogu Jasenovca i službenog broja stradalih u jugoslavenskoj naraciji o prošlosti. Proučavajući razdoblje kasnih 1980tih, autorica prikazuje pojavu konkurirajućih naracija o prošlosti i jugoslavenskom iskustvu Drugog svjetskog rata. U ovom dijelu knjige, najveća pozornost je posvećena povijesnom tumačenju Franje Tuđmana i njegovom konfliktu sa službenom naracijom o Jasenovcu. Također, pozivajući se na Snježanu Koren i proučavanje republičkih udžbenika povijest osamdesetih godina, Radonić ukazuje kako je „vakuum sjećanja“ i potiskivanje nacionalne naracije (posebice u SR Hrvatskoj) dalo podlogu za kasnije prijepore oko kulture sjećanja na Drugi svjetski rat. Kroz analizu novinskih članaka kasnih osamdesetih, prije svega u *Vjesniku*, autorica govori o službenoj naraciji o Jasenovcu kroz dimenziju borbe delegitimiranog režima za opstanak, uz istodobno prešućivanje zločina nad razvojačenim i civilnim stanovništvom nakon kraja rata.

U daljnjem dijelu knjige, naglasak je na devedesetim godinama i politici nacionalne pomirbe prvog hrvatskog predsjednika. Autorica demokratski deficite mlade države dovodi u vezu s poteškoćama u suočavanju s prošlošću Drugog svjetskog rata i raskoraku između antifašističke ustavne legitimacije države i što otvorenog, što implicitnog revaloriziranja NDH i ustaškog pokreta kao iskaza državotvornosti. Ocjenu stupnja ukorijenjenosti demokracije u Hrvatskoj za vrijeme predsjednika Tuđmana autorica izvodi iz analitičkih postavki Wolfganga Merkela. U tom kontekstu Radonić se kratko osvrće i na događaje poput Zagrebačke krize u drugoj polovici 1990tih, kao i na promijenjivu ulogu iseljeničtva u stranačkom i izbornom sustavu. Također, analizirajući nemogućnost demokratske politike prošlosti u devedesetim godinama, autorica podsjeća na specifičnost hrvatske tranzicije, veliku ulogu bivših članova SKH u članstvu HDZ-a i neprovođenje lustracije u Hrvatskoj, za razliku od drugih postsocijalističkih zemalja Srednje i Istočne Europe. Istodobno, ovaj dio knjige bavi se i revizionističkim prikazom NDH u političkoj javnosti i udžbenicima povijesti 1990tih godina te pokušajima izjednačavanja zaraćenih strana u Drugom svjetskom ratu s ciljem homogenizacije hrvatskog naroda uslijed ratnih zbivanja i stvaranja neovisne države. Posebna pozornost posvećena je paralelnoj naraciji o Jasenovcu i

Bleiburgu za vrijeme Franje Tuđmana i pokušaju promoviranja Jasenovca kao „nacionalnog mjesta pomirbe“. Autorica također pobija u devedesetim godinama promicanu tezu o radu logora u Jasenovcu nakon 1945. godine te pomno analizira diskurs o „nama“ i „njima“ u Hrvatskoj uslijed Domovinskog rata, promjenjenog tumačenja Jasenovca, prijepora oko broja žrtava i licitiranja optužbama za „genocidalnost“. Proučavajući novinske članke kasnih 1990tih, Radonić otkriva dva, konkurirajuća diskursa o Jasenovcu, onaj u *Vjesniku* koji pokušava djelomično rehabilitirati NDH i umanjiti značaj logora i onaj u *Novom listu* koji propagira snažni antifašizam i odricanje od bilo kakvih tekovina ustaškog pokreta.

U poglavlju koje se bavi politikom prošlosti za vrijeme premijera Ivica Račana i liberalno-socijaldemokratske koalicije, autorica ističe kraj revizionističkog odnosa prema Jasenovcu, kao i smanjivanje značaja Bleiburga kao „paralelnog Jasenovca“ te u tom vremenu pronalazi početak približavanja hrvatske politike prošlosti europskim standardima.

Nazivajući Sanaderovo razdoblje „novim“ HDZ-om, Radonić podcrtava zaokret te stranke u odnosu prema prošlosti te ističe europeizacije hrvatskog službenog narativa o Drugom svjetskom ratu. U ovom poglavlju naglasak je na novom muzejskom postavu u Jasenovcu i fokusu na individualne žrtve, kao i na problematici univerzalizacije i europeizacije naracije o holokaustu. Autorica, usprkos svim problemima, konstatira kako se Hrvatska posljednjih godina kreće prema europskoj „zajednici sjećanja“, odnosno da njene službene prakse sjećanja u velikoj mjeri korespondiraju praksama u drugim zemljama Europe (odnosno Europske unije).

Knjiga Ljiljane Radonić iz više je razloga značajno djelo koje se preporuča pomno čitati. Prvo, radi se o rijetkom inozemnom dijelu koje bez tendencioznog senzacionalizma i jednodimenzionalne površnosti ocrtava ulogu Drugog svjetskog rata i politike prošlosti u hrvatskoj politici i društvu. Nadamo se kako će upravo ova knjiga pripomoći boljem razumijevanju kompleksnosti hrvatske političke stvarnosti. Drugo, autorica izrazito otvoreno i hrabro progovara o problematičnom odnosu prema naslijeđu Drugog svjetskog rata, NDH i ustaškog pokreta, kao i o holokaustu, genocidnoj politici i masovnim ratnim zločinima. Razinu neposrednosti, pronicljivosti i izravnosti nije uvijek moguće pronaći kod drugih autora i autorica koji zbog očekivanja domaćeg čitateljstva u određenoj mjeri pokušavaju „umekšati“ i „razvodniti“ analizu. Naposljetku, radi se o knjizi iza koje stoji izrazito temeljita i

opsežna medijsko-diskurzivna analiza hrvatskog novinstva i službenih izjava koja svakako pridonosi uvjerenosti i težini prezentirane argumentacije.

Višeslav Raos

Literatura

- Bosto, S.; Cipek, T. i Milosavljević, O. (ur.) (2008): *Kultura sjećanja: 1941.: Povijesni lomovi i svladavanje prošlosti*, Zagreb: Disput
- Jazbec, S. (2008): *Magnissimum crimen: Pola vijeka revizionizma u Hrvata*, Zagreb: Margelov institut
- Radonić, Lj. (2010): *Krieg um die Erinnerung: Kroatische Vergangenheitspolitik zwischen Revisionismus und europäischen Standards*, Frankfurt: Campus-Verlag
- Ramet, S. P. (ur.) (2009): *Nezavisna Država Hrvatska 1941.-1945.*, Zagreb: Alinea